

סעיף ד

נשים בהחזקת תורת בעליהן ובניהן

א. הנשים מובטחות בשכרן לעולם הבא יותר מן האנשים. ב. ועיקר זכותם לעולם הבא הוא במירחה שמורחות על בניהם להולידם לבית המדרש. ג. ובזה שמאפשרות לבעליהן ללכת ללמוד תורה. ד. ומצפות לבעליהן עד שובם מתוך ערגה והשתוקקות לתורה. ה. ויש שכתבו דגם הנשים הפטורות מתלמוד תורה, מחוייבות על כל פנים בהחזקתה.

א. הנשים מובטחות בשכרן לעולם הבא יותר מן האנשים.

ברכות י"ז ע"א, גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, שנאמר (ישעיה ל"ב ט'), נשים שאננות קומנה שמענה קולי, בנות בוטחות האזנה אמרתי, אמר ליה רב לרב חייא, נשים במאי זכיין (לעולם הבא)¹, ומתרץ באקרוי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנוי

יבזבו יותר מחומש, מפני שהעוני כמיתה, ואם כן שאני תלמוד תורה שהיא עצם החיים וחיים בלי תורה כמיתה חשובים, וכמו שכתב הרמב"ם (רוצח ז' א'), דחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין, וכעין זה מצאתי בפסקי תשובה סימן קכ"ג שהקשה על ההלכה שמי שעשר שנים לא גולדו לו בנים יגרש את אשתו, דמאי שנא מצות פריה ורביה משאר מצוות שאמרו אל יבזבו יותר מחומש, ויתרץ על פי הראב"ד הנ"ל דכיון דגם מי שאין לו בנים חשוב כמת לא חששו לזה שהעוני כמיתה, וכמו כן י"ל לענין תלמוד תורה דעץ חיים היא, ושוב ראיתי בספר מעיל צדקה (לבעל השבט מוסר) סימן תק"כ, שכתב דהתורה שהיא חיים היא היפך העוני דחשיב כמיתה, וביאר בזה מאמרם ז"ל (מועד קטן י"ז ע"ב), כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני, וז"ל מיתה או עוני דהיינו מיתה דעני חשוב כמת (גדרים ס"ד ע"ב), משום שהחכמים כיון שעוסקים בתורה אחוזים הם בעץ החיים שהתורה נקראת חיים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, והנה היפך החיים היא מיתה, לכן כשנותנים עיניהם בכעס על אחד, נמצא פורשים אותם ממנו, והמופרש מן החיים הוא מיתה או עוני דחשוב כמיתה, וכמו שכתבתי במאמרים דלעיל העני חייו אינם חיים עכ"ל.

1. כן כתב שם בספר חפץ ה' (לאור החיים הק'), וז"ל נראה דקאי אדלעיל דקאמר דצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, וסובר הש"ס דהא מילתא ליכא למיזכי לה אלא בזכות התורה דוקא, והם הם העטרות כתר תורה וזיו השכינה, לזה מהדר במאי זכיין הנשים כיון שאין בהם תורה דכל המלמד וכו', ולזה אמר באקרוי ובאתנוי וכו', וכיון שהם סיבה ללומדים כאלו הם עצמם לומדים, וכן כתב בספר תורת האהל הנדפס בשו"ת מהרי"ל דיסקין בסופו, וז"ל הני נשים במאי זכיין, יתכן דנמשך למאמרם סוף כתובות עמי הארצות אינם חיים, וכל שיש בו תורה אור תורה מחייהו, וביאורו לפי ששכר עולם הבא ענינו התעצמות הנפש במושכלות, וכל שאין בו נצוץ התורה מחייו לא יטעם צוף נופת ההשגה, וכן הני נשים שאין חיובם כלל בלימוד התורה, במה יהיה זכותם לעולם הבא להשיגם עונג ההשגה, ולזה קאמר שעל כל פנים יש עליהם חיוב להחזיק ידי לומדי תורה עכ"ל, וכן כתב החפץ חיים באגרותיו אגרת מ"ז עיין שם.

גברייהו בי רבנן וכו', ובמהר"ל באר הגולה (דרוש על התורה עמוד כ"ז), וז"ל יש לשאול למה ועל מה גדולה הבטחה שהבטיח לנשים, ואם שכר הנשים גדול בשביל שמסייעים לבניהם ולבעליהם לתורה, כל שכן היה ראוי להיות יותר גדול שכר אנשים הלומדים אותה², ותירץ שם דהנשים מצד טבען והשקטת נפשם ראויות יותר לחיי העולם הבא, ובמעט סיוע שמסייעות לבעליהן כבר קונות להן את חלקן, לעומת האנשים שצריכים הרבה לזכך את עצמם ברבוי טורח ועמל התורה עד אשר יהיו ראויים להיות נהנים מזיו השכינה³, והנצי"ב

2. ויש להקשות עוד, דהא לכמה שיטות נשים אינן מחויבות בהחזקת תורה (כדלהלן עמוד נ' הערה 5 (6), והם בן בגדר אינו מצווה ועושה, ואם כן אמאי שכרן רב יותר מבעליהן. ואולי יש לומר על פי מה שכתב בספר קדושת יום טוב (למהרי"ט אלגאזי זצ"ל), דף פ"ג ע"א, וז"ל ועל זה אמרו גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים דלפעמים האנשים הת"ח מחמת יסורין של אהבה שעליהן מתבטלין מהתורה ואין להם שכר אלא כפועל בטל, מטעם דאף דיש להם טענה אלולי יסרתני הקב"ה הייתי לומד תורה, מכל מקום אינו דומה הבא טעון להבא ריקם, אבל הנשים המעשות את בעליהן בלימוד התורה ופלגן בהדיהו בשכר התורה סברא הוא דבאותו זמן שהם בטלין מחמת היסורים, יקחו הנשים חלק נוגע להם משלם, דבשלמא בעליהן עצמם איכא למימר אינו דומה הבא טעון להבא ריקם, אבל הנשים מה היה להם לעשות עוד, הן כבר השתדלו בכל הבא מידם להעשות לבעליהן שילמדו בתורה עם כי לא היה שום עכבה מצידן, ואם כן יש להם טענת לומר לפני הקב"ה אלולי נתתי יסורין לבעלינו היו מסגלים תורה, ואנחנו עשינו כל מה שמוטל עלינו לעשות, ולמה יגרע מחלקנו כלום וכו', וזהו מ"ש גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים עכ"ל, (ועיין עוד להלן הערה 5 ולהלן עמוד ר"ג).

ומלבד זה יש לומר עוד, דעיין סוטה כ"א ע"א, יש זכות תולה לה, ומקשינן זכות דמאי, אילימא זכות דתורה, הא אינה מצווה ועושה, ומסיק רבינא אמר לעולם זכות דתורה, ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרין ומתניין בנייהו וכו', מי לא פלגא בהדיהו ע"כ, הרי שלמסקנא אין בהם חסרון של אינו מצווה ועושה, כיון שנוטלות חלק בתורת בעליהן המצווים ועושים.

3. וז"ל יש לך להבין זה ממה שאמר הכתוב שהביא "נשים שאננות", כי האיש במה שהוא גבר איננו בעל שאנן והשקט מצד התגברותו והתפעלו, בכך אינם מוכנים כל כך אל השאנן והמנוחה הוא העולם הבא שהוא המנוחה בעצמו, אבל הנשים ראויים ומוכנים לה מצד עצמם, שאינם בני פעולה והתעוררות מצד עצם בריאתן, לפיכך גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה יותר מן האנשים מצד השאנן ושלוח אשר המה מוכנים לו, כי זהו חלק הנשים וראויות לזה ביותר, ובמעט הסיוע שמסייעים לתורה שכרם גדול מאד, כאשר כבר הם מוכנים אל השאנן, וכל המוכן לדבר מה בנקל ישיגו מצד תכונתו, אבל האנשים צריכים מצד זה שיהיו עמלים וטורחים בתורה מבלי מנוח לילה ויום, וזהו גופו ותגיד לבני ישראל, דברים קשים כגידין, הוא העמל הגדול הזה, אמנם לנשים בלשון רכה כי אינם צריכים כל כך עכ"ל. וזהו שאמר הכתוב נשים שאננות שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי, דכיון שהם שאננות הרי שבמעט סיוע שמסייעות לבעליהן נעשות בנות בוטחות, וכמאמר הגמרא גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, וטוב מה שחילקם הכתוב לתרתי, דלנשים שאננות אמר שמענה קולי, ולבנות בוטחות אמר האזנה אמרתי, דהאזנה קרובה משמיעה, וכמאמר הכתוב (בראשית ד' כ"ג), ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמענה קולי, נשי למך האזנה אמרתי, ובמלבי"ם עדה וצלה גם אם לא הייתן נשי שמענה קולי ואל תמרו את פי, וכל שכן אחר שאתן נשי למך והאשה צריכה שתהיה נכנעת לבעלה, אם כן האזנה אמרתי, האזנה

בתורתו החזקת הלומדים יהגה מא

בספר מרומי שדה פירש, דגדולה ההבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים, שמקבלות שכר על החזקת התורה ואינן נענשות על בטול תורה, מה שאין כן האיש דהגם ששכר עמלו גדול עד מאד, אבל נתבע גם על בטול תורה השקול כנגד כולם⁴, והגר"א לאפיאן וצ"ל ביאר בזה מאמר הכתוב (תהלים קי"ט קס"ה) שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול⁵.

ב. עיקר זכות הנשים לעז"ב במירחה שטורחות על בניהם להוליכם לבית המדרש.

ברכות י"ז ע"א, נשים במאי זכין, ומתוך באקרוי בנייהו לבי כנישתא, וברש"י (סוטה כ"א ע"א), שטורחות על בניהם להביאם לבית הספר לקרות מקרא ולשנות משנה עכ"ל, וכתב על זה הפני יהושע שם, נמצא כיון שהן מסייעות לבעליהן ולבניהן ללמוד תורה לשמור ולעשות כל תרי"ג מצוותיה, הרי שיש להם שכר אפילו במצות עשה שלא נצטוו עליהם,

קלה משמיעה, ר"ל אף האזינו כל מה שאומר עכ"ל, וכעין זה איתא כתנחומא על הפסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, וז"ל כיון שאמר משה את התורה בשמים היה מדבר עם השמים כאדם שמדבר עם חבירו שאמר האזינו השמים, וראה את הארץ רחוקה ממנו ואמר ותשמע הארץ אמרי פי, אבל ישעיה שהיה בארץ וראה שמים רחוקים ממנו התחיל לומר שמעי שמים והאזיני ארץ עכ"ל, והוא הדין גם כאן דעל ידי שהם בנות בוטחות הם בהאזנת אמרים מקרוב, וזהו כה תאמר לבית יעקב לשון אמירה, ובדברי המהר"ל שם קודם לכן, לנשים בלשון אמירה וכו', להורות כי באולי יאמרו הנשים אין לנו שכר בלימוד התורה בשאינם לומדות אותה ואיך יהיה להם חלק בשכרה, ועל ידי כך אולי ימנעו את בעליהם מלקבלה כאשר אין להם תועלת בזה, לכך אמר כה תאמר וגו', לנשים בלשון רכה, ר"ל אדרבה ששכרם הרבה מאד יותר משל אנשים ולכן מקדים הנשים תחלה עכ"ל.

4. ויש להעיר דאי משום הא, אמאי גדולה ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, דהא גם אנשים יכולים לפטור עצמם מעוון הבטול על ידי החזקתם בתורה, וכמו שכתב באגרת התשובה לרבינו יונה יום א' י"ב, וז"ל הרוצה להנצל מן העונש המר והעוון הגדול הזה, יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו עכ"ל, (עיין להלן עמוד נ"ז-נט), ותיירץ לי הגר"ח קניבסקי שליט"א מי שיכול ללמוד לא יפטור על ידי זה עכ"ל, ואולי י"ל עוד דעיין להלן עמוד ס"ד, דגם מי שיש לו היתר לבטל תלמודו לפרנסה יותר מכדי חייו בשביל החזקת תורה, מכל מקום ודאי שמחוץ לזמן עסקיו מוזהר אף על ביטול תורה כשאר איש מישראל, ולא די לו במה שמחזיק באחרים הלומדים, ועל זה האופן גדולה ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, שאצלם הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד, משום ששייכות בשכר ולא בעונש.

5. לב אליהו חלק א' עמוד פ"ד, וז"ל לא נאמר שלום רב ללומדי תורתך אלא לאוהבי תורתך, כי אם היה כתוב ללומדי תורתך הרי נשים לא היו נכללות בברכה זו שהן הרי פטורות מלימוד התורה, לכן כתוב לאוהבי תורתך וקאי גם על הנשים, ובזה האשה מובטחת יותר מן האיש, אמת כי האיש העוסק בתורה הוא העיקר, אבל מאידך גיסא הרי הוא עלול להכשל ח"ו בעוון בטול תלמוד תורה, וכשם ששכר תלמוד תורה כנגד כולם כן עונש ביטול תלמוד תורה כנגד כולם, מה שאין כן נשים איכא בהו תרתי לטיבותא מצד אחד יכולות לרכוש זכות דתורה באהבת תורה שיש להן דנטרי לגבריהו וכו', ומאידך גיסא אין למו מכשול של בטול תורה, כי אינן מוזהרות על זה, וזהו שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול עכ"ל.

וכן בתלמוד תורה אף על גב שלא נצטוו עליהם, ושכר תלמוד תורה כנגד כולם אפילו הכי יש להם שכר בכולן, וכדאשכחן דדריש רבי אליעזר בן עזריה בריש פרק קמא דחגיגה דף ג' ע"א בפרשת הקהל, "כדי ליתן שכר למביאייהו" עכ"ל, דכן איתא בחגיגה שם, תנו רבנן מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אליעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין, אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידיך אנו מימך אנו שותים, אמר להם אף על פי כן וכו', אמרו לו וכו', הקהל את העם האנשים והנשים והטף (וילך ל"א י"ב), אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהו, אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני ע"כ, ובספר משך חכמה שם הוסיף בביאור הדבר, יתכן על פי מה דאיתא בירושלמי יבמות סוף פרק קמא, שרבי דוסא בן הרכינס ראה את רבי יהושע בן חנניה וקרא עליו, את מי יורה דיעה, זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה¹, ולזה אמר רבי יהושע מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני, שלו יאות המאמר כמרגלית טובה לבעלה, שגם אמו עשתה כן עכ"ל², וכענין הולכת לבית הספר כן הוא אחר

1. צריך באור מה תועלת לתנוק הנולד בשמיעת דברי תורה שאינו מבינם, ובאמת בפירוש הרשב"ץ (אבות ב' ח'), פירש דאין זה אלא על דרך השלילה, שלא יכנס לאזניו שום דבר חוץ מדברי תורה, וז"ל גם ראיתי אני בירושלמי בראשון מיבמות שאמר רבי דוסא בן הרכינס לחכמי ישראל שמיום שנולד לא הוציאה העריסה שהיה בה מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה, וזהו שבחו אשרי יולדתו, שגרמה לו יתרון על חבריו שלא שמע מעולם מיום שנולד אלא דברי תורה עכ"ל.

אמנם בקרבן העדה על הירושלמי הנ"ל פירש שהיתה מכנסת עריסתו לבית המדרש כדי שיהא קדוש ה' מנעוריו, והאמת דשייך תלמוד תורה גם אצל קטני קטנים הגמולי מחלב עתיקי משדים, וכדאיתא בעבודה זרה ג' ע"ב, ברביעיות מאי עביד (קודשא ב"ה), יושב ומלמד תנוקות של בית רבן תורה, שנאמר את מי יורה דיעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים, למי יורה דיעה ולמי יבין שמועה, לגמולי מחלב ולעתיקי משדים, ואמנם רש"י פירש גמולי מחלב שמתו כשהן קטנים, אבל במהר"ל שם משמע שמלמדם בעודם בחיים, הרי שגם תנוקות גמולי מחלב עתיקי משדים כבר לומדים תורה מהשם יתברך, וטוב מה שהביא הירושלמי פסוק זה על רבי יהושע בן חנניא שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית המדרש, ושוב ראיתי כן ברבינו בחיי (וירא כ"א ח'), על הפסוק ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, יתכן לפרש שמיום גמלו הניחו לתלמוד תורה וכו', על כן לא רצה הסעודה לא ביום הלידה ולא ביום המילה, עד יום הגמל אותו כדי שישמח את בנו בשמחת התורה שכתוב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, כי תיכף שנגמל נתקדש להיות פרוש ונבדל לעבודת ה' ומזומן להיות עולה חמימה עכ"ל.

2. ודבריו צריכים באור, דמריהטת הגמרא משמע שלטף עצמם אין תועלת בהבאתם, אלא אך ורק כדי לתת שכר למביאייהם, ורבי יהושע בן חנניא עצמו הוא סתירה לזה שהרי הועיל לו מה ששמע בקטנותו, וכמו שהובא בפירוש הרשב"ץ (מגן אבות ב' ח'), בהא דאמרינן אשרי יולדתו, שגרמה לו יתרון על חבריו שלא שמע לעולם מיום שנולד אלא דברי תורה, והיה לוי ומשורר בבית המקדש, כמו שנזכר בספרי ובערכין פרק אין נערכין, והיה אב בית דין כמו שנזכר בפרק מרובה עכ"ל, ואם כן מה היתה התפעלותו ממאמר רבי אליעזר בן עזריה, באמרו מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני. ויש לומר דזהו גופא הלתת שכר למביאייהם, וכלישנא דקרא (שם) ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו

חזירתן מבית הספר, כמו שכתב הרבינו יונה באגרת התשובה הדרש השלישי אות נ"א, וז"ל ולמה נצטוו לדבר עם הנשים תחלה, מפני שהן שולחות בניהם שיתעסקו בתורה ומרחמות עליהם בבואם מבית הספר³, ומושכות לבם בדברים טובים שיהא חפצם בתורה, ושומרות

ליראה את ה' וגו', וכמו שכתב בספר עקידת יצחק שער מאה ושנים, וז"ל ועל הטף הוא אמר ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה', כבואם בימים שתחול עליהם חובת שמירת המצוות וקיומם, וכבר תקל משא האבות וטרחם המוטל עליהם להביאם בעול מלכות שמים במה שקדם להם מההרגל בקטנותם לבא שמה, והוא לדעתי המרגלית שזכר רבי יהושע בזה הענין במאמר שזכרנו ראשונה, שאמר מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני וכו', שהוא יהיה טעם ביאת הטף שמה כי בבואם לשמוע בזמן ההוא הנכבד מפי מלך ישראל, ובזמן המוכן מכל הצדדים כנזכר, וממה שיראו מקבלת הכל את דברי התורה בסבר פנים יפות יתרשם בהם רושם חזק לירא את ה' בבוא זמן חיובם, אשר בזה יקבלו האבות המחוייבים להביאם אל זאת היראה תועלת גדול בקלות הטורח כמו שאמרנו, והוא מה שרצהו כאמרו להביא שכר למביאיהם, לזה אמר רבי יהושע שהיא מרגלית טובה ויקרה ומתרעם עליהם שבקשו לאבדה ממנו כמשפט לאוהבי החכמה המכבדים ומייקרים אותה עכ"ל.

3. בספר קדושת יום טוב (למהרי"ט אלגאזי) פ"ה ע"א ביאר בזה את המובא במדרש על הפסוק האמור בחנה וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה כי סגר ה' בעד רחמה, דא"ר נחמן היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה, אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך כדי שילכו לבית הספר, ובשש שעות היתה אומרת לה חנה אין את עומדת ומקבלת בניך שבאו מבית הספר, וז"ל איכא למידק דמאי היתה כוונת פנינה להרעימה כדי שילכו לבית הספר, וגם אין את מקבלת בניך שבאו מבית הספר, היה לה להרעימה סתם אין את עומדת ומרחצת פניהם, וכו' שעות היה לומר אין את נותנת מאכל לבניך, ולמה לה להזכיר הליכה וביאה מבית הספר וכו', אלא עם מאמר האמור א"ש, דפנינה כל כוונתה היתה להרעימה בדברים הנוגעים לנפש ודברים אלו יכנסו בלבה כארסו של עכנאי כדי שתתפלל אל ה', וכמו שאמרו חז"ל דפנינה לש"ש נתכוונה, ולפיכך רמז רמזה לה, וכה אמרה אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך כדי שילכו לבית הספר, כלומר כל רבותייהו דנשים וגדולה הבטחתן יותר מן האנשים היינו משום אקרויי בנייהו ובהא זכיין, ואם כן חנה דלית לה בנים אינה מכלל נשים הזוכות, ומשום הכי היתה מרעימתה בהני מילי שהם דברים הנוגעים לנפש כדי שתתפלל, דאלו היה מרעימה בדברים הנוגעים לגוף מהבלי העוה"ז, צדקת כמו חנה לא היתה מרגשת להתפלל, אך בדברים הנוגעים לנפש היתה מרגשת, ומשום הכי היתה חנה בוכה כל כך לבלתי היות לה כדת הנשים צדקניות וגדולה הבטחתן, ויהי כמשיב לה אלקנה בעלה, למה תבכי, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, כלומר למה תבכי, אי מטעם האמור, הלא אנכי טוב לך ובאתנוי לגבריייהו ונטרן לגבריייהו נמי אמרינן דזוכות, אם כן גם את כאחת מן הני נשים דזוכות, דאין צריך לאקרויי בנייהו ונטורי לגבריייהו שנים כאחת אלא כאחת מהם סגי, ואפילו הכי חששה לעצמה והלכה להתפלל אל ה' והיא מרת נפש כלומר היא מרת מסבה הנוגע לנפש כאמור, ולפיכך ותדור נדר וכו' ונתתיו לה' כל ימי חייו, להורות שכל כוונתה וכייתה היתה משום אקרויי בנייהו עכ"ל. אך יש להעיר דאם רצתה גם זכות באקרויי בנייהו יקשה מה יועיל נדרה להקדישו לבית ה' כל ימי חייו, שלא תוכל להביאנו לביהמ"ד, ותירץ לי הרה"ג ר' ברוך היינמן שיח' דזה גופא הלאקרויי בנייהו במה שגרמה לו כל ימי חייו להיות בבית המדרש שנעשית שותפה בלימודו כל ימי חייו (עיין להלן עמוד מ"ט הערה 3), ועל דרך זה יתבאר הא דאמרינן בריש חגיגה טף למה בא, כדי לתת שכר למביאיהם דבזה שגורמת ללמוד לירא את ה' בגדלותו נעשית שותפה בתורתו כל ימי חייו ונוטלת שכר בהדייהו כדלעיל הערה 2 עיין שם.

אותם שלא יבטלו מן התורה, ומלמדות אותם יראת חטא=בילדותם עכ"ל, וכמו כן מצינו אופן נוסף של סיוע האם לבנה והוא התפלה, תפלת אם שדמעתה מצויה שבה ממשכת להוליך את בנה לעלות מחיל אל חיל גם לאחר שהוא כבר בתוך בית המדרש, וכדפירש רש"י ברבי יהושע בן חנניא (אבות ב' ח') דאמרינן אשרי יולדתו, וז"ל לפי שאמו גרמה לו שיהיה חכם, שכל הימים שעברתו אמו היתה מחזרת בכל יום על כל בתי מדרשות שהיו בעיר, ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שיהיה חכם עכ"ל⁴, וכן כתב הרבינו יונה (אגרת התשובה סימן ע"ט), תהא האשה זהירה להתפלל ערב ובקר וצהרים ובסוף תפלתה יהא עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים, ושיהיו בניה מצליחים בתורה, כי עיקר זכותה של אשה לעולם הבא שבניה עובדים להשם יתברך, ועושים רצונו ויראים אותו עכ"ל, וכמו כן מצינו עוד כמה זמנים מסוגלים לזה במיוחד⁵.

ג. גם זוכות בזה שמאפשרות לבעליהן ללכת ללמוד תורה.

ברכות י"ז ע"א, נשים במאי זכיין וכו', ובאתנויי גברייהו בי רבנן, וכתב בספר שבט מוסר (ח"א פרק י' כ"ו), אף על פי שפטורות מתורה שבעל פה חייבות לעשות במאמצי

4. וכמגן אבות להרשב"ץ שם הובא בתוספת כמה מילים, וז"ל ורבינו שלמה ז"ל פירשו יפה, וז"ל אשרי יולדתו שהיא גרמה לו שהוא חכם, שכל אותם ימים שעברה אמו ממנו, היתה מחזרת בכל יום על ארבעה ועשרים בתי מדרשות שהיו בעירה, ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שיהיה חכם עכ"ל.

5. וכמו שכתב שם בסימן פ"א לענין הדלקת נרות בערב שבת, וז"ל ותתפלל באותה שעה על בניה שיהיו מאירים בעולם בתורה ובמצוות, ותתפלל ותאמר יהיה רצון שיהיו בני מאירים בתורה ובמצוות וביראת שמים, מפני שתפלה זו נאה להתפלל בשעה שהאירה נר של שבת, כענין שנאמר כי נר מצוה ותורה אור עכ"ל, ובסימן פ' שם כתב, כשהיא נוחנת צדקה תתפלל באותה שעה בידים נקיות שיהיו בניה יראי שמים ומצליחים בתורה ובמצוות, מפני שתפלתו של אדם נשמעת בשעה שהוא עושה מצוה עכ"ל, והשל"ה הק' (שער האותיות אות ד' ד"ה ותמיד), הביא כן לענין ברכת התורה אהבה רבה, ותפלת ובא לציון, וז"ל תמיד תהיה תפלה שגורה בפי אב ואם, להתפלל על זרעם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות, ויכוין מאד על זה בברכת התורה ונהיה אנחנו וצאצאינו, וכן בברכת אהבה רבה, אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו וכו', יחשוב גם כן על זרעו וזרעו עד עולם, וכן כשאומר למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, בכל מקומות כאלה יעשה תפלתו קבע בכל לבבו ובכל נפשו עכ"ל, (הובא במשנה ברורה סימן מ"ז ס"ק י', ובסימן קכ"ב ס"ק ח' עיין שם), ומרן החזון איש זיע"א תיקן נוסח מיוחד לתפלת האם על בנה בברכת שומע תפלה, (קובץ אגרות חלק א' ע"ד), וז"ל יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שתרחם על בני פלוני, שתהפוך את לבבו לאהבה ולירא שמך ולשקוד בתורתך הקדושה, ותסיר מלפניו כל הסיבות המונעות משקידת תורתך, ותכין את כל סיבות הקדושה כי אתה שומע וכו' עכ"ל, ועיין עוד בספר ענינו של יום ח"ב עמוד קצ"א, ובתשובות הגר"ח בתחלת הספר אות מ'.

כחן שילמדו בעליהן ובניהן תורה ונחשב כאלו עוסקות¹ בהיותן מעשין, וגדול המעשה יותר מן העושה עכ"ל, וכן איתא בסוטה כ"א ע"א, יש סוטה זכות תולה לה, ומקשינן זכות דמאי, אילימא זכות דתורה, הא אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרינ ומתנינ בנייהו ונטרן להו לגבריהו עד דאתי מבי מדרשא "מי לא פלגאן בהדייהו", והגם שיש מפרשים שזבולון אינו חולק בתורת יששכר אלא אם כן התנו ביניהם שזה לומד וזה מפרנס, (להלן עמוד ע"ג הערה 3 עי"ש), שאני אשה המסייעת לבעלה שאינה צריכה תנאי, וכמו שכתב בשו"ת אפרקסתא דעניא חלק א' סימן נ"ז עמוד קס"ג, וז"ל באיש ואשתו אין צריך תנאי, דסתמא כמפורש דחלק כחלק יאכלו, דתחלת יצירת האשה על זה היה כמ"ש אעשה לו עזר כנגדו עכ"ל, דכן כתב הגר"א (ברכות ס"א ע"א), תכלית האדם בעולם הזה הוא לעסוק בתורה כדי שיזכו לעולם הבא, ואם לא היו נבראים בגוף אחד היה מוכרח הבעל בעצמו לחזור אחר פרנסתו ויבטל מן התורה, ואשתו לא תתעסק בשבילו כמו שאר חיות ובהמות דהנקיבה אינה עוסקת בשביל הזכר, לכך בראם הקב"ה בגוף אחד כדי שתטריח בשבילו ויהיה לו פנאי לעסוק בתורה עכ"ל, ומה שכתב שהאשה טורחת עבור פרנסת הבעל היה אפשר לפרש פרנסה כפשוטו עסקי משא ומתן, וכמו שכתב הר"ן קדושין כ"ט ע"ב, במה שנהגו בבבל שנושא אשה ואחר כך לומד תורה, וז"ל בני בבל היו נשותיהם מתעסקות במלאכת הבית ובמשא ומתן², ואפשר להאנשים ללמוד, ומשום הכי לדידהו נושא אשה ואחר כך ילמוד תורה עכ"ל³, אולם מצינו דעיקר עזרת האשה לבעלה הוא בניהול עניני

אוצר החכמה

1. בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן כ') כתב, וז"ל ולהיות כן מוכן גם כן שהאשה מברכת לעסוק בדברי תורה, ועיין ט"ז ס"ק י' ובמשבצות זהב שם, ולמ"ש אתי שפיר כי גם היא יש לה חלק בעסק ובעיון התורה של בעלה אם היא אשת חבר והיא מחברת הקודש מחובר לטהרה, ואם היא אשת עם הארץ ועוזרת לבעלה לגדל הבנים ומוליקה אותם לבית המדרש, ומסכמת ורצונה בה שיחזיק תלמיד חכם, גם היא תזכה עי"כ, ויפה מברכת לעסוק בדברי תורה, שיש לה עסק בה ושכר הרבה מאד עכ"ל.

2. וכן הובא בתוספתא (כתובות ד' ז'), נושא אדם אשה ופוסק עמה על מנת שלא לזון, על מנת שלא לפרנס, ולא עוד אלא שפוסק עמה שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה, מעשה ברבי יהושע בנו של רבי עקיבא שנשא אשה, ופסק עמה על מנת שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה עכ"ל, וכעין זה איתא גם על רבי עקיבא אביו של רבי יהושע (ירושלמי שבת ו' א'), מעשה ברבי עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב, חמתיה איתתיה דרבן גמליאל וקניית ביה, "אתת ואמרה קומי בעלה, (פי' היתה מקנאת לה ובאת ואמרה לרבן גמליאל שיעשה לה כמו כן, פני משה), אמר לה הכין הווית עבדת לי כמה דהויית עבדה לי, דהוות מזבנא מקלעיתא דרישא ויהבה לה, והוא לעי באורייתא, (פי' השיב לה, וכי כך עשית את לי כמו שעשתה לו, שהיתה מוכרת קליעת שורה לפיאה נכרית, ונתנה לו כדי שיהא לומד ויגע בתורה, מפני שלא היה להן כלום, בתחלה כשהדירה אביה מנכסיו, שם), ועיין עוד שו"ת כתב סופר או"ח סימן כ'.

3. אמנם בריטב"א שם הקשה על הר"ן, ולא נהירא מההיא דר' אביתר (גיטין ו' ע"ב), דאמר וימכרו את הילד בזונה, אלמא דצריכות היו לבעליהן להספיק להם מזונותיהם, והנכון כדברי רבינו תם עכ"ל, אבל הגר"א (אה"ע סימן א' ס"ק ח'), הביא את פירוש הר"ן, וז"ל הר"ן כתב ואחרים פירשו דבני בבל היו

הבית, ולאו דוקא בעניני פרנסה, וכדאיתא ביבמות ס"ג ע"א, אשכחיה רבי יוסי לאליהו, אמר ליה כתוב אעשה לו עזר, במה אשה עוזרתו לאדם, אמר ליה אדם מביא חיטין חיטין כוסס (בתמיה), פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו ע"כ, הרי שלא השיבו אליהו שעוסקת בפרנסה, אלא בעניני הבית⁴, ומלבד עסקי הבית גם מזרזות את בעליהן לעסוק בתורה, כמו שכתב באגרת התשובה לרבינו יונה (הדרוש השלישי ס"ק ס"ח), וז"ל יכולות הנשים הצנועות למלט נפשם ונפש בעליהן, כאשר יבואו בעליהן איש איש ממלאכתו אשר המה עושים, והם יגעים ועייפים ואינם זוכרים לתת חלק מיגיעתם וממחשבות לבם לתורה, על הנשים להזכירם לפתוח ספר אחד מכתבי הקדש ולעסוק בדברי תורה, ואל ישעו בדברי בטלה, כדי שלא יהא על נפשם עוון גדול ואשמה לשבות יומם ולילה מן התורה⁵, שעונש בטול תורה גדול מכל עבירות שבתורה עכ"ל, ובזכות העצה שנותנת לבעלה על התורה זוכה וקרדי למודו על שמה, כמו שכתב הר"ן (נדרים נ' ע"א), במאמר רבי עקיבא לתלמידיו אודות רחל אשתו, שלי ושלכם שלה, תורתו ותורתכם בשבילה "היא שנתנה לי עצה למיזל לבי רב"⁶ עכ"ל, וכמו כן גם מסייעת האשה לבעלה ללמוד תורה בטהרה וכדאיתא ביומא ע"ב ע"ב, הלומד תורה בטהרה מאי היא, נושא אשה ואחר כך לומד תורה⁷, וכדאיתא

אוצר החכמה

נשותיהן מתעסקין במשא ומתן, וכמלאכה, אבל בני ארץ ישראל היו נשותיהן מעונגות ואוכלות ואינן עושות עכ"ל.

4. וכן כתב הלבוש (אה"ע סימן א' א'), וז"ל כל מי ששרוי בלא אשה שרוי וכו', בלא שמחה דכתיב ושמחת אתה וביתך, ואין בית אלא אשה, כלומר שאין ישיבת וקביעת דירת הבית בלא אשה, כי צריך הוא בעצמו להיות טרוד לעסוק בצרכי ביתו, ויש לו עצבון רוח גדול בזה, והרי שרוי גם בלא שמחה, בלא תורה, דכתיב האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני, כלומר שאם אין עזרתי שהוא אשתי אצלי, תושיה, התורה נדחה ממנו, כי צריך אני בעצמי לעשות צרכי ביתי ותלמודי משתכחת וכו', מצא אשה מצא טוב עכ"ל, ועיין עוד להלן הערה 9, מספר משאת משה.

5. דגם אם עסק הפרנסה לא נחשב בטול תורה (עיין בחלק א' של הספר עמוד שכ"ט), מכל מקום אסור שיעבור יום או לילה בלי תורה כלל עיין שם עמוד של"ו.

6. וכן כתב בספר חסידים (פארמא), סימן תרע"א, וז"ל וכן המשאילים ספרים ללמוד תורה חלקם כחלק הלומדים וכו', וכן "היועץ לעשות המצוה" והמזכה, אף על פי שלא עשה הוא, הואיל ועל ידו נעשה עכ"ל, וכן כתב באגרת התשובה לרבינו יונה אות כ"ח, ישית עצות לפני רבים לעשות צדקה וחסד, ויקבל שכר על הרבים אשר הצדיק ועל הנפשות אשר יעשה וכו', ואמר רז"ל (ב"ב ט' ע"ב), גדול המעשה יותר מן העושה עכ"ל, (עיין בתורתו יהגה ח"ב עמוד קצ"ו), והוא הדין לעניינינו, ואין להקשות מהא דאמרינן בבבא מציעא נ"ט ע"א, כל ההולך אחר עצת אשתו נופל בגהנום, ומוקמינן לה במילי דשמיא, דאפשר דהיינו להקל ולא להחמיר, דאם להחמיר אדרבא בזה ראוי לילך אחר עצתה, וכדאיתא בסנהדרין ק"ט ע"ב, און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה מאי נפקא לך מינה, ועיין שם ק"י ע"א, היינו דכתב חכמת נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת, אך שוב שאלתי שאלה זו קמיה דהגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני היו יוצאים מן הכלל.

7. ויתבאר בזה הא דאמרינן (יבמות ס"ב ע"ב), כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא תורה, וכמובא במדרש

ביבמות ס"ג ע"א, אמר רבי חייא דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא, (רש"י הרהור עבירה), וכיון שיש לה חלק בתורה בעלה יש לה דין תלמיד חכם לכמה דברים⁸, ובעלה חייב בכבודה כדין רבו מובהק כיון שמביאתו לחיי עולם הבא⁹.

ד. מצפות לבעליהן עד שובם מתוך ערנה והשתוקקות לתורה.

ברכות י"ז ע"א, נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו וכו', "ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן", ובמהר"ל (באר הגולה דרוש על התורה עמוד כ"ח), וז"ל שבהשתוקקות רב מצפין ומשתוקקין לבעליהן¹ בעלי התורה עד דאתו מבי רבנן, ומצד החבור והדביקות היותר

תלפיות (לבעל השבט מוסר) ערך חתן וכלה ד"ה עוד, וז"ל כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, כנגד זה קאמר (פרקי דרבי אליעזר ט"ז), מה מלך פניו מאירות אף חתן כן, שעל ידי התורה שזוכה בו בנושא אשה, קונה מאירת פנים דהתורה נקראת אור, כי נר מצוה ותורה אור, וכמו שאמרו חז"ל על רבי אליעזר שהיה דורש ופניו מאירות כשמש מרוב תורתו, וכן רבים עכ"ל, נמצא שבעת שנושא אשה כל התורה שלמד מעודו בבחינת במחשכים הושיבני, מתחלת עתה להאיר באור יקרות, דעד עתה היה הוא בבחינת כל השרוי בלא תורה, והאשה היא זו שגורמת לו שחכמתו תאיר בקרבו שמעתה נעשה לימודו בטהרה.

8. כן מצינו לענין שעור הלויטה כמובא בשיטה מקובצת (כתובות י"ז ע"א), בשם התלמידי רבינו יונה, שאם היתה אשה שיש בה יראת שמים וזהירה להוליך בניה לבית המדרש ומדקדקת במצוות, יהבינן לה דין כמאן דקרי ותני, כיון שהיתה זריזה במה שהיתה מצווה עכ"ל, וכן הובא בגשר החיים (ח"ב פ"ט ס"ד), אשת תלמיד חכם יש לה דין תלמיד חכם שיש לה חלק בתורה בעלה, שהרי אמרו נשים במאי זכיין, וכמו כן מצינו לענין לעמוד מפניה, עיין שבועות ל' ע"ב, דמן הדין יש לעמוד מפניה, ואין זה משום כבוד בעלה אלא משום כבודה, דיש לה חלק מתורה בעלה כיון שסייעתו בלימודו, עיין שרי חמד חלק א' קס"ז ע"א בשם ספר מחנה יהודה.

9. כן כתב בספר משאת משה (להגר"מ חברוני זצ"ל), מאמרים מאמר כ"ה, וז"ל אף נשים חייבות בהקמת תורה, ומי שעושה כן יש לו דין רב מובהק שאבדתו קודמת לאבדת אביו, כמו שכתב הש"ך ביור"ד סימן רמ"ב ס"ק א' בשם ספר חסידים, מפני שמביאו לחיי העולם הבא, והוא הדין אשת תלמיד חכם, לא מביאה אלו שמפרנסות את בעליהם כדי שישקדו בתורה, דודאי דיש להם דין של רב מובהק, אלא אפילו אותם שאינם מפרנסות נמי כן הוי, דעל ידי שעול הבית וגידול הילדים עליהם, ולבעל יש אפשרות ללמוד, יש להם דין של רב מובהק שמביאות את בעליהן לחיי העולם הבא, וכל תלמיד חכם חייב לכבד את אשתו, לבד ממה שעל ידי הנשואין מקבל תורה, כדאיתא בחז"ל דהשרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, ובאמת אף העוה"ז מקבלים על ידי האשה, דהרי השרוי בלא אשה חסר לו הרבה דברים, כדאיתא בחז"ל (יבמות ס"ב ע"ב), ונמצא שת"ח חייב לכבד את אשתו בגלל שמביאתו גם לחיי העולם הזה וגם לחיי העולם הבא עכ"ל.

1. וזהו "ונטרין לגברייהו", נטרין לשון שמירה, דשמירה היא לא סתם צפיה אלא עורגה והשתוקקות, וכמו שכתב האור החיים (כי תשא ל"א ט"ז), על הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת, שתמיד יהיה ממתין ומצפה מתי יבא, כמו ואביו שמר את הדבר, וכמו שכתב החתם סופר ריש בחקתי על הפסוק ואת מצוותי תשמרו, שתהיו שומרים ומכינים לכם מתי יבא דין כזה או הוראה כזו ונעשה כן או כן, מלשון ואביו שמר את הדבר, וכן כתב הרד"ק (ישעיה ס"ב ו'), על הפסוק על חומותיך ירושלים הפקדתי

גדול שיש להם בתורה מצד הכנתן, מתאחדין עמם לגמרי, ולכן פלגינן בהדייהו עכ"ל, דלא אמרו סתם שמחכות לבעליהן שישובו לביתם, אלא שממתינות לבעליהם הבאים מבי רבנן, דומה לאשה שהלך בעלה למדינת הים לצאת ולבא בטרקליני מלכים ורוזנים, שצער הבדידות בטל ומבוטל, בתענוגי המחשבה על הרגע המיוחל בו תוכל לשוב לראותו שב מהיכל המלך מעוטר בעושר רב ומתנות, וכן היא אשת התלמיד חכם הגולה למקום תורה מושב מלכים מאן מלכי רבנן, שמתענגת כל הזמן במחשבה שעוד קט ותראהו שב מבי רבנן טבול בנהורא דאורייתא, ומעוטר במ"ח מדות שהתורה נקנית בהם, ובהשתוקקות זו גופא מכשרת את עצמה להיותה ראויה אף היא להשגת עונג העולם הבא, דההשתוקקות לשכר היא תנאי בהשגתו², וזהו שאמרה התורה לזבולון החולק עם יששכר אחיו, שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך, (וזאת הברכה ל"ג י"ח), ובתנחומא שם אות י"א, שמח זבולון בצאתך לפרקמטיא משום דיששכר באהלך עוסק בתורה, למה עץ חיים היא למחזיקים בה עכ"ל, דככל שישמח זבולון יותר בשכר המצוה, כן יש לו יותר שייכות אליו ויוכל יותר ליהנות הימנו³.

הנהגות
הנהגות

ה. יש שכתבו דגם הנשים הפטורות מתלמוד תורה, מחוייבות על כל פנים בחזקתה. כתב בספר שבט מוסר (חלק א' פרק י'), וז"ל אף על פי שפטורות מתורה שבעל פה, "חייבות לעשות במאמצי כחן" שילמדו בעליהן ובניהם תורה, ונחשב כאלו הן עוסקות בהיותן מעשין, וגדול המעשה-מן העושה עכ"ל, ובספר צפנת פענח דרשות התורה (לר"י מטרנאי זצ"ל) פרשת תצוה דף צ' ע"ב, דייק הכי מקרא, דכתיב אשרי אנוש יעשה זאת, "ובן אדם" יחזיק בה, בין איש בין אשה, וכן כתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין (תורת האהל הנדפס בסופו), בבאור הגמרא בברכות נשים במאי זכיין וכו', וז"ל הני נשי שאין חיובם כלל בלימוד התורה, במה יהיה זכותם לעולם הבא להשיגם עונג ההשגה, ולזה קאמר שעל כל פנים "יש עליהם חיוב להחזיק ידי לומדי תורה" עכ"ל, וכמו שנתבאר בספר ויען אברהם (להגר"א פאלאג'י זצ"ל) יור"ד סימן כ"ה, דלענין החזקת תורה איש ואשה שוים משום דטל תורה מחייהו

שומרים, שהם שומרים ומצפים תמיד בנין ירושלים, ועיין עוד באבן עזרא (תהלים נ"ט י'), על הפסוק ליל שומרים הוא לה', שהקב"ה שומר ומצפה עיין שם.

2. וכמו שמצינו להיפך שהמזלזל בשכר לא יוכל ליהנות ממנו, כמובא ברבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב השני סוף חלק רביעי), שהמוכר שכר המצוה לזולתו לא די שאינו מועיל אלא מפסיד השכר מאחר וזלזל בו, ולהאמור אין זה עונש אלא מציאות, דכל שלא משתוקק וחפץ בו לא יוכל ליהנות ממנו, ואולי זהו גם ענין תוהה על הראשונות דאמרינן סוף פ"ק דקדושין שאיבד כל זכויותיו, דהמתחרט על מצוה שעשה בעבר עד שאינו רואה שום ערך בשכרה לא יוכל ליהנות משכרה, (ומיושב מה שהקשה בקובץ הערות סימן ג' מדוע לא אמרינן הכי גם במצוות עיין שם ודו"ק).

3. ויתבאר בזה מה שכתב בחרדים (הקדמה למצוות אות ד' התנאי הרביעי), וז"ל השמחה הגדולה במצוה וכו' "ולפי רוב השמחה יגדל שכרו" עכ"ל, ונתבאר יותר בספר ענינו של יום ח"ב עמוד קנ"ד עיין שם, ועיין עוד לעיל תחילת הספר בשערי החזקת תורה אות ח'.

למחזיקי, וכי גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי¹, עיין שם, וכן כתב בספר משאת משה (להגר"מ חברוני זצ"ל), מאמרים מאמר כ"ה עיין שם, וראיה לדבר מדאמרינן (סוטה כ"א ע"א), יש סוטה דזכות תולה לה, ומקשינן זכות דמאי ואילימא זכות דתורה, היא אינה מצווה ועושה, וברש"י וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה, ומסיק רבינא אמר לעולם זכות דתורה, ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרינ ומתניין בנייהו וכו', מי לא פלגא בהדייהו, מוכח דגם אם אינן מצוות בלימוד עצמו, מכל מקום מצוות הן בהחזקת אחרים², וממילא יש בידם זכות של מצווה ועושה³, והגם שהם פטורות מתלמוד תורה עצמו, מכל מקום כבר הובא לעיל עמוד ט' אות ג', דהחזקת תורה אינו רק לתא דמצוות תלמוד תורה, אלא יש בו גם אזהרה מצד ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, ואולי גם הנשים בכלל⁴, אמנם בשו"ת הרשב"ש סימן שכ"ד משמע שכשם שפטורות מתלמוד

1. ובספר מדרש תלפיות ענף כרובים כתב דענין זה רמוז גם בכרובים שהיו פניהם זכר ונקיבה, וז"ל היו הכרובים במקום הארון ששם לוחות התורה, והארון היה של עץ מצופה זהב לרמוז גם המחזיקים ביד לומדי' בכלל התחיה, והיה קולט עץ באמצע, שהעץ רומז לעם הארץ, והנה כיון שהאיש דוקא מצווה בעסק התורה לא האשה, יש פתחון פה לומר שהאיש שעסק בתורה טל תורה מחייהו לא כן האשה, לכן לרמוז שאיש ואשה שוין היו הכרובים צורת זכר ונקבה מעורים זה עם זה, ומה גם שהאשה גורמת להחזיק לאיש לתורה, כמו שאמרו חז"ל כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה עכ"ל, (עיין ספר שמח זבולון עמוד ע"ב).

2. וכל זה נשים בהחזקת האנשים, אבל אין האנשים מקיימים מצוה בהחזקת תלמוד תורה דנשים, כמו שהובא במהרי"ט (בכורות כ' ע"ב), וז"ל כיון דעיקר סברא זאת דצריך ליתן לכהן חבר הוא משום דכתיב למען יחזקו בתורת ה', זה לא שייך אלא באנשים דמצווים על תלמוד תורה והזהיר הכתוב לתת להם מנת כדי שיתחזקו בתורה וכו', אבל הנשים כיון דאינן מצוות על תלמוד תורה, ואדרבה קיימא לן כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות וכו', לא שייך דבר זה דאפילו באשה כהנת שלמדה תורה כיון דלא מיפקדא אתלמוד תורה ליכא מצוה להחזיק בידה עכ"ל, אולם מכל מקום יתכן זמנים מסויימים בהם יסוד בית יעקב לבנות קודם ליסוד ישיבה לבחורים, עיין שו"ת מאזנים למשפט סימן מ"ב.

3. שהרי בניהם הקטנים עדיין בחזקת אינם מצווים ועושים, ואמאי איכא בידן זכות של מצווין ועושין, בהכרח שגם אם אינן מצוות בלימוד מצוות הן בהחזקה, אולם בחלק א' של הספר עמוד שנ"ב, הובא באור נוסף בשם מו"ח הגרא"י לנאל שליט"א, דגם אם אינן מצוות על החזקת תורה, מכל מקום איכא בידן שכר של מצווה ועושה, דבזה שהן פטורות מתלמוד שמסייעות לבניהם בקטנותם, נעשות שותפות לכל לימודם, גם לזה שבגדלותם אחר שנעשו מצווין ועושין, ועיין שם עוד דיש סבירא להו דגם הקטן בקטנותו הוא בגדר מצווה ועושה.

4. ויתבאר בזה יותר מה שהובא בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן ק"צ), באשה שהיו לה יורשים לומדי תורה, וצוה קודם מותה להעביר נכסיה עבור בנין בית הכנסת, והשיב דכיון דאיתא בירושלמי דהמעדיף בנין בית הכנסת על פני החזקת לומדי תורה הוא בכלל וישכח ישראל עושהו, הרי שלא צריך לשמוע לה, דקיימא לן שכיב מרע שצוה לעשות עבירה מנכסיו אין שומעין לו, (עיין לעיל עמוד ל' אות א' הערה 9), ולהאמור כיון שגם האשה חייבת בהחזקת תורה, חשיב שפיר דבר עבירה.

תורה כן פטורות הן מהחזקת תורה, אלא ששכר בידן על שמסייעות לבעליהן⁵, וכן משמעות דברי רש"י כתובות ס"ב ע"א ד"ה שאני התם עיין שם⁶.

החזקת תורה

5. וז"ל לפי שהנשים אף על פי שאינן מחוייבות ללמוד תורה, אבל זוכות הן לחיי הבא בזכות התורה שמלמדין את בניהם ומוליכין אותם לבית הספר, ובזכות שמשמרות את בעליהם עד שבאים מהשיבות וכו', ואם כן אף על פי שאינן מצוות בתלמוד תורה, אבל זוכות הן לחיי העולם הבא בשכר שמסייעין בו עכ"ל, ולדבריו יש לבאר בההיא דסוטה דף כ"א כמובא לעיל הערה 3 עיין שם.

6. דעיין שם בשעור הזמן שרשאי התלמיד חכם לעזוב את ביתו ללימוד התורה, אמר רב חדש כאן וחדש בבית, שנאמר לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת, חדש בחדש לכל חדשי השנה, ור' יוחנן פליג דשאני התם דאית ליה הרווחה, וברש"י שהיו כהנים מבית המלך ואיכא רווח ביתא לפיכך מקבלת עליה שיהיה בבית המלך חדש אחד משני חדשים, שכיון שיש לו שכר יש לה מזונות מרווחים ותכשיטים, "אבל תלמוד תורה מצוה דיליה הוא" עכ"ל, ומה שכתב דת"ת מצוה דיליה הוא, צריך באור דהא אמרינן בסוטה התם, דפלגאן בהדיהו, ולהאמור י"ל דהגם שתולקת עמהם בשכר המצוה, מכל מקום אין בידה מעשה מצוה של מצווה ועושה, דכשם שפטורה מתלמוד תורה כן פטורה היא מהחזקת תורה, וכן כתב לי על זה הגר"ח קניבסקי שליט"א, שכר תקבל אבל אין לה המצוה, ושכר בעולם הבא לא נקרא דניחא לה עכ"ל, אך עדיין צריך באור דמשמע דאלו היה לה גם את המצוה הוי חשיב דניחא לה, ובמה עדיף מצוה מהשכר דהכל נוגע רק לעולם הבא, אך שוב ראיתי ששמחת עשיית המצוה נחשבת כספוק והנאה רוחנית גם בעולם הזה, כמובא בשטה מקובצת (כתובות ס"ב ע"א), בשם התר"י בהא דעונת הטיילים בכל יום (וברש"י מעונגים במאכל ובמשתה), דאמר רב כגון ר"ש בר שילת שהיה מלמד תנוקות שלא על מנת לקבל פרס, וז"ל והיה סובר רב דמתוך ההנאה הגדולה שהיתה לו מפני שהיה מתעסק במצוה רבה כזאת בלא שכר לא היה מרגיש ביגיעה כל כך ולא היה לו צער, והיה אומר דכל מי שלומד בדרך ההנאה כמו זה דין טייל יהבינן ליה עכ"ל, הרי שעונג של מצוה הוא לא פחות מעונג של מאכל ומשתה, ועוד תירץ לי הגר"י ענגאל שליט"א דיש לומר בפשיטות דעשיית המצוה הוא ניחא גם בלי ענין השכר, דכל אדם ניחא ליה לקיים חובותיו, ולכך אי הוי מצוה דילה הוה ניחא לה כמו רבוי מזון ותכשיטים.